

16-е засідання Платформи громадянського суспільства «Україна-ЄС»
Брюссель, 10 грудня 2024

ПОТОЧНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ на етапі відновлення аграрного сектору України

Основна теза

Аграрна сфера залишається ключовим питанням інтеграції України та ЄС як за політичною, так і за економічною сутністю.

Стан справ

Раніше ми повідомляли, що на початок 2022 року український аграрний сектор поділявся на три приблизно рівні частини за валовим доходом: i) великі агрохолдинги, ii) традиційні аграрні підприємства, iii) ферми та інші домогосподарства сільського населення. Війна суттєво вплинула на ситуацію і зараз ми не можемо точно спрогнозувати, як виглядатиме аграрний сектор після війни. Але деякі тенденції щодо земельних ресурсів, зайнятості та представництва інтересів на політичному рівні чітко видно вже зараз.

З самого початку війни фермери не були захищені від мобілізації. Вони залишали сім'ї, бізнес, і дехто з них наразі вже загинув. Однак держава з тих пір не зробила жодної спроби захистити право власності на землю фермерських господарств, звільнити їх від податків і накопичення боргів. Сім'ї фермерів іноді продовжують бізнес, але масштаб збитків, завданих спільноті фермерських господарств, лишається невідомим. Величезних труднощів відчуває і середній аграрний бізнес, хоча природа цих труднощів й дещо інша. Головна проблема середніх господарств – це бронювання робочої сили. Зараз точаться гарячі дискусії щодо параметрів такого бронювання. Держава пропонує встановити рівень зарплати в 20 тис. грн, щоб мати право на резерв, натомість зарплата в аграрній сфері залежить від сезону і в середньому не перевищуються 15 тис. грн. На практиці це означає, що навесні 2025 року середні підприємства втратять працівників і будуть змушені припинити виробничу діяльність. Земельні ресурси фермерських господарств і середніх підприємств, скоріш за все будуть поглинуті агрохолдингами, які мають достатньо ресурсів для того, щоб кардинально збільшити свої земельні банки. Серед широкої громадськості є великі очікування, що держава та міжнародна спільнота допоможуть ветеранам війни розпочати сучасний аграрний бізнес у сільській місцевості. Але з точки зору нинішньої ситуації це виглядає проблематично.

На 14-му засіданні ПГС «Україна-ЄС» ми повідомляли, що голоси малих і середніх аграріїв не чутні на рівні ЄС, натомість агрохолдинги намагаються представити власну позицію як голос усього українського агросектору. З такою ж ситуацією ми зіткнулися навіть під час підготовки до 16-го засідання. Навколо Спільної аграрної політики ЄС та євроінтеграції в Україні існує багато міфів. Агрохолдинги традиційно виступають і діють з позиції сили в питаннях євроінтеграції. Ситуація обтяжується тим, що РФ приділяє велику увагу як євроінтеграційним процесам в Україні, так і вітчизняній аграрній сфері взагалі. Ми очікуємо, що вони намагатимуться максимально заглибити наявні проблеми.

Після війни

На 14-му засіданні ПГС «Україна-ЄС» ми зазначали, що було б доцільно розробити «спільну аграрну політику ЄС-Україна», яка б складалась з двох частин: 1) спільна політика ЄС та України, спрямована на забезпечення світової продовольчої безпеки під егідою ООН для агрохолдингів і традиційних підприємств і 2) розробка національного плану, подібного до стратегічного плану Спільної аграрної політики ЄС для домогосподарств і фермерів. Тим більше, що ці дві досить різні частини мають дві спільні проблеми, які необхідно оперативно вирішувати: а) досягнення відповідності стандартам ЄС і міжнародних організацій (землекористування, безпека харчових продуктів, переробка, зелений і цифровий перехід тощо); б) прискорений розвиток шляхом капіталізації передового досвіду (фермерство, виробництво продуктів харчування, розвиток сільської місцевості, місцевий бізнес тощо).

Ми є галузевим аналітичним центром, який опрацював рішення для обох цих питань. Кластер добросовісних операторів ринку харчових продуктів (FairFood-Ukraine), побудований відповідно до угоди ТБТ СОТ щодо нетарифних бар'єрів, є цифровою парасолькою, яка забезпечує як освіту та допомогу у впровадженні міжнародних стандартів, так і декларування перед клієнтами і діловими партнерами відповідності, що підтверджена уповноваженими особами. Крім того, ми розробили підхід щодо капіталізації кращих європейських і міжнародних практик і готові впроваджувати його під іншою цифровою парасолькою (Rebuild Business Joint Platform).

Ми впевнені, що громадянське суспільство також має мати власну цифрову парасольку, яка підтримує всі аспекти його існування та діяльності. Така парасоля має бути інклюзивною, добре структурованою та захищеною від вторгнень посадовців органів державної влади. Концепція соціального партнерства, УС ПГС та її робочі групи, що мають добре розвинену систему тематичних підгруп, повинні відігравати роль ядра такої парасольки.

Як забезпечити перехід?

Нині ми бачимо велику прірву між поточною ситуацією та бажаним шляхом розвитку, про який згадано вище. Але підтримка, надана з боку ЄС в рамках Комюніке ЄС 'Ukraine Relief and Reconstruction', яка була потім була підтримана ресурсами відповідно до плану 'Ukraine Facility', додає оптимізму та надихає боротися за адекватне використання цих інструментів. На жаль, ми бачимо спроби державних службовців, у тому числі під час 16-го засідання ПГС, розпоряджатися ресурсами, які виділені для бізнесу (стовп II) та для громадянського суспільстві (стовп III). Від початку така тенденція з'явилася в Лугано в липні 2022 року, коли органи державної влади представили пакет проектів реконструкції. Потім ми бачили те ж саме в Лондоні в червні 2023 року, в Берліні в червні 2024 року і існує велика ймовірність того, що така ж сама ситуація буде мати місце і у 2025 році в Римі. Вітчизняне громадянське суспільство уважно стежить за процесами, що розгортаються. І ми просимо наших партнерів з ЄС тримати ситуацію на контролі, оскільки наявні тенденції можуть вести до появи нових олігархів і купки «кишенькових» НУО замість розвитку сучасного бізнесу (у тому числі малого та середнього і у тому числі ветеранського) і повномасштабного інклюзивного громадянського суспільства.

На шляху до кращого майбутнього було б доцільно уникнути помилок, які вже стали очевидними. На жаль, ми маємо досвід роботи Україно-німецького фонду, створеного наприкінці 90-х років. Він пропонував кошти за надзвичайно низькими ставками для фінансування розвитку аграрних підприємств. Але ця інституція працювала через національну банківську систему і на її виході аграрії мали 'ринкову' ставку, яка іноді сягала 30%. Ми намагалися розібратися з цією

ситуацією і зрештою відмовилися брати участь у програмах Німецько-українського фонду, оскільки вважали, що вони підтримують не аграрну сферу, а банківську систему. Сьогодні немає жодних ознак того, що ситуація тут змінилася. Це стосується стовпа II механізму 'Ukraine Facility'. Українському бізнесу потрібно дозволити напряму працювати з банками та іншими фінансовими установами ЄС.

Небезпека існує також і щодо стовпа III механізму 'Ukraine Facility'. Не лише наближені до урядовців громадські організації претендують на використання всього обсягу наданих ресурсів, але й фейкові бізнес-асоціації та інші громадські організації, діяльність яких спрямована на дискредитацію євроінтеграції та максимальне ускладнення шляху України до ЄС. На жаль, на відміну від автентичних, нині саме ці організації мають достатньо ресурсів для того, щоб вести спілкування на міжнародному рівні та залучати донорські кошти. Створення цифрової парасолі, доповненої низкою аналітичних інструментів, яка гарантує інклюзію, уможливорює капіталізацію кращих суспільних практик та здатна надавати особливу увагу вразливим групам населення, сприятиме вирішенню цієї проблеми.

Основні тези

- 1) Станом на кінець війни наявність національної аграрної політики, орієнтованої на цінності, правила та стандарти ЄС, видається проблемним через зміцнення сегменту великих виробників за рахунок руйнування спільноти середніх і дрібних фермерів та посилення впливу агрохолдингів на політичному рівні.
- 2) Існує два напрями післявоєнного розвитку, які є спільними для суб'єктів аграрної сфери будь-якого розміру: досягнення відповідності щодо повного спектру стандартів ЄС та сучасних міжнародних стандартів та капіталізація найкращого досвіду ЄС та світу. Завдяки інструменту «Ukraine Facility» цей рух можна розпочинати вже зараз.
- 3) На шляху належного використання механізму «Ukraine Facility», спрямованого на розвиток інклюзивного громадянського суспільства та незалежного бізнесу існує низка небезпек, які потребують уваги та інструментів для боротьби з ними.

Заключна ремарка

ЄС доклав величезних зусиль до того, щоб підтримати Україну на шляху до повноцінної демократії та збалансованих ринків. Але зараз є гостра потреба отримати впевненість у тому, що процес йде в правильному напрямку.